

RECENZE • BOOK REVIEW

Émilie du Châtelet, *Rozprava o štěstí*. Úvod a komentář Dagmar Pichová, Praha: Dybbuk 2016, 93 s.

Émilie du Châtelet (1706–1749) patří k předním osobnostem francouzského společenského a intelektuálního života první poloviny 18. století. Přátelila se s Voltairem i dalšími vzdělanci té doby. Vydala několik knih, z nichž většina se zabývá problematikou přírodních věd. Paradoxně právě *Rozprava o štěstí* nebyla k vydání určena. To vše se dovídáme z Úvodu a závěrečného komentáře (Émilie du Châtelet a její Cesta ke štěstí), které napsala překladatelka díla, Dagmar Pichová. Tyto části plus poznámkový aparát, který je také jejím dílem, tvoří větší polovinu knihy.

V Úvodu se D. Pichová zabývá především intelektuálním životem markýzy du Châtelet. Jejím na tehdejší dobu pro ženu naprosto mimořádným vzděláním, přátelstvím s Maupertusem a Voltairem. Je zajímavé, že madame du Châtelet se zabývala matematikou a fyzikou a chtěla na svou stranu převést i Voltaira. On sám uznává její velký podíl na své práci *Základy newtonovské filozofie* (1738). Émilie du Châtelet na rozdíl od Voltaira Newtonovy názory spojovala i s Leibnizovou a Wolffovou metafyzikou. V tomto smyslu vynívá i její práce *Institutions de physique*, která byla z francouzštiny přeložena do němčiny a italštiny. Roku 1745 byl její portrét zařazen do kolekce sta portrétů nejvýznamnějších evropských učenců. Přeložila mj. Newtonova *Principia* a napsala k nim komentář. Její překlad je dodnes jediným kompletním překladem tohoto díla do francouzštiny.

Rozprava o štěstí se řadí do proudu zájmu 18. století o tuto problematiku. Émilie du Châtelet ji napsala v roce 1748, v nezkrácené verzi byla publikována až roku 1779.

Émilie du Châtelet tvrdí, že bude-li se lidskému štěstí věnovat rozum a rozvaha, bude jeho dosažení snadnější. Nelze jim však dovolit, aby rozbily přesvědčení, že cílem našeho pobytu na světě je dosažení příjemných vjemů a pocitů. Ke štěstí přispívají i vášně. Je omylem myslet si, že vášně vedou k neštěstí. To je dáno tím, že nešťastní lidé o svém neštěstí mluví, ale ti šťastní o svém štěstí ne. Ke svému štěstí přispíváme sami, pokud jsme spokojeni v podmínkách, které máme, a nesnažíme se je měnit. Podmínkou dosažení štěstí je zdravý, a tedy uměřený způsob života. Zde madame du Châtelet uvažuje epikurejsky (v dalším textu však tyto hranice překročí). Další podmínkou štěstí je vzdělání a zbavení se předsudků. Zároveň je třeba respektovat společenské konvence a v tomto smyslu být čestnými. To nám přináší vnitřní spokojenost (zdává duše) a příjemné uspokojení z obdivu počestných lidí. Je však třeba také umět si zachovat iluze (např. že to, co se děje na jevišti divadla, je opravdové). Kromě toho je třeba mít pevný cíl, neutápět se ve vzpomínkách na vlastní chyby, ale vzít si z nich poučení. Ačkoli se markýza du Châtelet domnívá, že některé vášně jsou pro štěstí přínosem, jiné naopak připustit nesmíme. To jsou takové, které vydávají naše štěstí do cizích rukou (např. ambicióznost).

Zvláštní kapitolou je štěstí žen. Těm společnost brání uplatnit se ve veřejných funkcích. Proto k jejich štěstí hodně přispívá studium, které jim přináší útěchu. Pramenem štěstí je i milovat to, co máme, a vylepšovat jen to, co lze vylepšit bez velkého úsilí. Zde snad více než jinde vystupuje do popředí to, co markýza du Châtelet vyjádřila výslovně: její úvaha není určena všem, ale jen lidem v dobrém postavení. Nakonec se Émilie du Châtelet zabývá problémem lásky. Štěstím je to, že můžeme milovat, a to dokonce i v situaci, kdy sami milováni nejsme. Pokud láska

milované osoby ochladne, je pak štěstím, jestliže přejde v přátelství, byť je přechod pro milujícího velmi těžký. Ostatně, každý věk má své požitky, které jsou mu vlastní.

V závěrečné stati píše D. Pichová o historii knihy, její dataci i vydání, i když, jak bylo napsáno výše, Émilie du Châtelet s vydáním nepočítala. Konstatuje, že É. du Châtelet vycházela z antických názorů, především z epikureismu a stoicismu, z Cicerona a Juvenala. Problematika vášní, které Francouzi 18. století na rozdíl od antiky nezavrhovali vcelku, byla inspirována i jejich částečnou rehabilitací Descarta. Du Châtelet jde ještě dále než on, když stoiky přímo kritizuje. Byla ovlivněna anglickou literaturou.

Émilie du Châtelet se v *Rozpravě* nevyhýbala ani paradoxním formulacím, když narušuje představu cesty ke štěstí jako souboru určitých racionálních kroků subjektivními poznámkami a vzpomínkami na vlastní zážitky, zejména v závěrečné pasáži o lásce. Na rozdíl od mnohých svých současníků neřeší problém nudy. Dagmar Pichová rozebírá i další pojmy objevující se v eseji paní du Châtelet a poukazuje na jejich možné zdroje a paralely (zdraví, ctnost, odmítání předsudků, ale přijímání společenských konvencí, potřebu zachovat si iluze). V otázce postavení žen vychází É. du Châtelet z Descartova tvrzení o tom, že rozumovými schopnostmi se ženy vyrovnají mužům, a klade si otázku, proč mezi tehdejšími ženami nenacházíme vědkyně a umělkyně. Důvod nalézá v nedostatečném vzdělání žen.

Jak je vidět, D. Pichová obklopuje půvabné dílko madame du Châtelet důkladným rozbořem, v němž upozorňuje čtenáře na společenskou i duchovní situaci Francie v první polovině 18. století, rozbořem, který umožňuje čtenáři práci paní du Châtelet chápat v hlubších souvislostech. Kniha je doplněna rozsáhlým poznámkovým materiálem, který ukazuje velkou erudici překladatelky a komentátorky v jedné osobě. Nezbyvá než se těšit

na monografii o Émilie du Châtelet, kterou Dagmar Pichová v Poznámce překladatelky avizuje.

Ivana Holzbachová

Miloš Pojar, *T. G. Masaryk a židovství*, Praha: Academia 2016, 302 s. (obrazová příloha, jmenný rejstřík, seznam literatury)

Masaryk a židovství je práce posthumní. Miloš Pojar, autor knihy, v roce 2012 zemřel a nemohl už udělat závěrečnou autorskou verzi připraveného rukopisu, připomíná v závěrečné Editoršské poznámce Richard Vašek. Nutné úpravy proto prováděl kolektiv autorů. Ten upravil text po stránce stylistické (místy se opakovaly stejné odstavce) a provedl drobné faktické korektury. O životě Miloše Pojara se čtenář může dovědět více už z předmluvy ke knize, kterou napsal s osobním zaujetím Petr Pithart.

Pojarova kniha má 10 kapitol a už z jejich názvů, ostatně stejně jako z titulu knihy samé, je možné vyčíst, že se nejedná o dílo čistě životopisné, i když Pojar v podstatě fáze Masarykova života sleduje. Vybral si v nich však jeden aspekt Masarykova myšlení a toho se důsledně drží. První kapitola – Dětství, mládí, studia, vídeňská univerzita (1850–1882) – se nejvíce podobá životopisným pracím, zařazeným ovšem do širších souvislostí. Pojar se zabývá problematikou židovství v padesátých letech 19. století a v tomto kontextu o Masarykově dětském antisemitismu i jeho rozumovém překonání. Dál charakterizuje jeho studia ve Vídni a jeho další osudy (včetně seznámení a sňatku s Charlottou Garrigue) a publikace až do získání soukromé docentury ve Vídni. Zajímavá je zmínka o tom, že v Lipsku se setkal s Husserlem, který pak i pod jeho vlivem konvertoval k protestantismu.